

1

Budownictwo organowe na Słowacji po roku 2000

Organ-building in Slovakia after 2000

Rastislav Adamko

ORCID: 0000-0003-4769-9368

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

ABSTRACT

A total of 60 organs were built in Slovakia after 2000, including 10 positives, 13 smaller one-manual instruments, 30 two-manual instruments, 6 three-manual instruments and one four-manual instrument. In addition to Slovak and Czech organ-builders, other foreign companies became contractors for these installations, and brought a new level of quality, as they followed the most modern trends in organ-building to a much greater extent. Some Slovak companies have also moved in this direction. However, anachronistic approaches can also be noted, especially among the older generation of Slovak organ builders. The tonal concept of many new instruments is aimed at creating versatility. In recent years, however, there has been an emerging trend to create stylistically distinct dispositions.

Okres po aksamitnej rewolucji, czyli po 1989 r., charakteryzował się wzmożonym zainteresowaniem tym wszystkim, do czego dostęp w czasach socjalizmu był ograniczony. Niewątpliwie wzrosło zainteresowanie remontami, renowacjami, ale także instalacją nowych organów w kościołach, w których instrumenty od wielu lat były w złym stanie lub całkowicie ich brakowało. Jednak możliwości finansowe wielu parafii były ograniczone, co częściowo zmieniło się po 2000 r. Po tym roku na Słowacji oddano do użytku kilka bardzo ważnych nowych organów, kończąc tym samym okres, w którym instrumenty najwyższej klasy stały się częścią niektórych słowackich kościołów. Oprócz organmistrzów słowackich i czeskich wykonawcami tych instalacji stały się również firmy zagraniczne, które wniosły nowy poziom jakości, gdyż w znacznie większym stopniu podążały za najnowocześniejszymi trendami w budowie organów. Można jednak znaleźć również podejścia anachroniczne, szczególnie wśród starszego pokolenia słowackich budowniczych organów. W przypadku wielu instrumentów brakuje, niestety, części o jakiejś „podstawowej” jakości.

Według S. Šurina, organisty i inicjatora kilku projektów budowy nowych organów, w Czechach po 1989 r. firmy organmistrzowskie zakładali byli pracownicy zakładów państwowych, którzy mieli doświadczenie w budowie organów. Na Słowacji natomiast

brakowało tradycji i zaczęli się tym zajmować ludzie, którzy mieli niewiele wspólnego z tą profesją. Bezpośrednio po zmianach politycznych Kościołom chrześcijańskim z Zachodu zaofiarowano możliwość wyszkolenia zespołu ekspertów w dziedzinie budowy organów, ale w tamtym czasie nie było zainteresowania ze strony władz kościelnych (M. Plšeková 2009b: 11).

Wbrew temu od 2000 r. na Słowacji zbudowano 60 instrumentów, w tym 10 pozytywów. Większość z nich znajduje się w kościołach, ale nowe organy zbudowano także w salach koncertowych. Pozytywy były najczęściej przeznaczone do mniejszych kościołów, kaplic – seminaryjnej, klasztornej, cmentarnej lub zamkowej albo do celów koncertowych kapeli wokalnoinstrumentalnej.

Tabela 1. Nowe organy wybudowane na Słowacji po 2000 r.

Lp.	Województwo	Miejscowość	Lokalizacja	Liczba głosów	Firma	Rok budowy
1.	Bańskobystrzyckie	Turová	Kościół Matki Bożej Siedmiobolesnej	4	Gabriel Bies	2015
2.	Bańskobystrzyckie	Halič	Kaplica zamkowa	4	Gabriel Bies	2016
3.	Koszyckie	Košice-Staré Mesto	Chór św. Cecylii	4	Gabriel Bies	2005
4.	Koszyckie	Košice-Staré Mesto	Kaplica seminaryjna	4	Pécsi Orgona-építő Manufaktura	2010
5.	Koszyckie	Hrad Vinné	Zamek	4	Gabriel Bies	2020
6.	Preszowskie	Stropkov	Kościół pw. Trójcy Przenajświętszej	4	Gabriel Bies	2010
7.	Preszowskie	Plaveč	Kaplica cmentarna	4	Pécsi Orgona-építő Manufaktura	2011
8.	Preszowskie	Hranovnica	Firma Bies	4	Gabriel Bies	2015
9.	Żylińskie	Ružomberok	Katolicki uniwersytet	4	Ján Valovič	2008
10.	Żylińskie	Ružomberok	Kaplica Sióstr Satmarek	2	Stanisław Pielczyk	2011

Najwięcej nowych instrumentów zrealizowano na wschodzie Słowacji – w województwach preszowskim i koszyckim, łącznie 28. W środkowej Słowacji było to 17 nowych organów, a na zachodzie kraju łącznie 13. Ponieważ w omawianym okresie nowe organy budowano głównie w kościołach katolickich, świadczy to o intensywności życia liturgicznego w poszczególnych regionach Słowacji, a nie o poziomie życia, który na zachodzie Słowacji jest wyższy niż na wschodzie.

Tabela 2. Nowe organy w ramach województw

Województwo	Liczba nowych organów
Preszowskie	20
Žylinskie	11
Koszyckie	8
Bańskobystrzyckie	8
Bratysławskie	5
Nitrzańskie	4
Trnawskie	3
Trenczańskie	1
Razem	60

1. Organmistrzowie słowaccy

W omawianym okresie organy zbudowało dziesięciu słowackich producentów, z czego najwięcej organów wyprodukowała firma *Bies* (24)¹. Inne firmy lub jednostki czy grupy organmistrzów wyprodukowały po dwa lub jeden instrument. Są to więc tylko swego rodzaju próby budowy organów, wynikające bardziej z entuzjazmu niż profesjonalnego podejścia, co odbiło się na jakości pracy i finalnym produkcie.

Tabela 3. Nowe instrumenty zbudowane przez organmistrzów słowackich

Nazwa firmy (organmistrzowie)	Liczba nowych organów
Gabriel Bies	24
R&M.Muška Organárske dielne Žilina, s.r.o.	3
Pavol Baxa ml.	2
Slavomír Števíček, Jozef Jurčík, Peter Franzen	2
Štefan Tyrol	2
Ondrej Mikuláš, Pavol Mikuláš	1
Tomáš Baxa; Peter Masarik	1
Rudolf Hamerlík	1
Otto Dluhoš	1
František Vitéz	1
Ján Valovič	1
Razem	39

¹ Na temat tych instrumentów powstała praca licencjacka: K. Maćák (2022).

2. Zagraniczni producenci organów piszczałkowych

Poniższa tabela pokazuje, że na Słowacji najczęściej organów zbudowały firmy z sąsiednich krajów: z Austrii – 8 (*Rieger Orgelbau*; *Orgelbau Michael Walcker-Mayer*; *Pflüger Orgelbau*; *Kögler Orgelbau*), Czech – 4 (*Rieger-Kloss*; *Kánský – Brachtl*), Węgier – 4 (*Pécsi Orgonaépítő Manufaktura*; *Gyula Vágy*) oraz Niemiec – 3 (*Jehmlich Orgelbau*; *Jann T. Orgelbau*; *Gerald Woehl*). Co ciekawe, na słowackim rynku nie pojawiła się żadna z polskich firm, natomiast jeden pozytyw został zbudowany przez Polaka – Stanisława Pielczyka².

Tabela 4. Nowe organy wybudowane przez zagranicznych organmistrzów

Nazwa firmy (organmistrzowie)	Liczba nowych organów
<i>Rieger Orgelbau</i> (Austria)	4
<i>Rieger-Kloss</i> (Czechy)	3
<i>Pécsi Orgonaépítő Manufaktura</i> (Węgry)	3
<i>Orgelbau Michael Walcker-Mayer</i> (Austria)	3
<i>Pflüger Orgelbau</i> (Austria)	1
<i>Kögler Orgelbau</i> (Austria)	1
<i>Kánský – Brachtl</i> (Czechy)	1
<i>Jehmlich Orgelbau</i> (Niemcy)	1
<i>Jann T. Orgelbau</i> (Niemcy)	1
<i>Gyula Vágy</i> (Węgry)	1
<i>Gerald Woehl</i> (Niemcy)	1
Stanisław Pielczyk (Polska)	1
Razem	21

Podobnie jak w Polsce, na Słowacji obecnie rozpowszechnia się praktyka importowania starszych organów z krajów Europy Zachodniej. Do tej pory zainstalowano tylko jeden dwumanuałowy instrument z 9 głosami – w kościele ewangelickim w Považskej Bystricy (2019 r.). Pochodzi on z Niemiec (*Willich*, Nadrenia Północna-Westfalia) i pierwotnie został zbudowany przez holenderską firmę *Pels & van Leeuwen B.V.*

3. Organy jednomanuałowe

Spośród 50 organów 13 to mniejsze instrumenty jednomanuałowe, z których 2 nie posiadają klawiatury nożnej (nr 4, 13), a 3 mają pedał podwieszony (nr 6, 9, 10). Instrumenty te posiadają od 5 do 11 głosów. Znajdują się w mniejszych kościołach, głównie na wsiach, i są wykorzystywane wyłącznie do celów liturgicznych. Pochodzą od słowackich budowniczych organów, którzy zajmują się głównie naprawą instrumentów, dlatego często są to kompilacje starej i nowej substancji piszczałkowej (6 instrumentów). Całkowicie nowe

² Instrument ten jest własnością autora niniejszego artykułu.

piszczałki znajdują się w 5 instrumentach zbudowanych przez słowacką firmę *Bies* oraz w jednym ruchomym instrumencie produkcji braci Romana i Mariána Mušków³. Jedynie stare rejestry piszczałkowe zostały wykorzystane przez Rudolfa Hamerlíka, natomiast szafa organowa oraz niektóre części instrumentu są nowe. Poza firmami *R&M.Muška* oraz *Bies*, które konsekwentnie budują organy z trakturą mechaniczną i tonowymi wiatrownicami zasuwowymi, wszyscy inni słowaccy organmistrzowie zbudowali instrumenty z trakturą pneumatyczną i tonowymi wiatrownicami stożkowymi.

Tabela 5. Lista nowych organów jednomanuałowych

Lp.	Województwo	Miejscowość	Kościół	Liczba głosów	Firma (organmistrzowie)	Rok budowy
1.	Bańskobystrzyckie	Dolná Ždaňa	Najświętszej Trójcy	7 (6 + 1)	Ondrej Mikuláš, Pavol Mikuláš	2001
2.	Bańskobystrzyckie	Kriváň	św. Cyryla i Metodego	9/7 (7/6 + 2/1)	Slavomír Števec, Jozef Jurčík, Peter Franzen	2017
3.	Bańskobystrzyckie	Korytárky	NMP z Góry Karmel	11/10 (9/8 + 2)	Slavomír Števec, Jozef Jurčík, Peter Franzen	2017
4.	Bratysławskie	Hrubý Šúr	Kaplica Najświętszej Trójcy	5	Rudolf Hamerlík	2011
5.	Koszyckie	Čečejevce	św. Jana Apostoła	6	Pavol Baxa ml.	2004
6.	Koszyckie	Matejovce nad Hornádom	św. Katarzyny Aleksandryjskiej	10 (9 + 1)	Gabriel Bies	2011
7.	Preszowskie	Davidov	NMP Królowej	5	Pavol Baxa ml.	2003
8.	Preszowskie	Poprad	św. Idziego	11 (9 + 2)	Gabriel Bies	2008
9.	Preszowskie	Gánovce	św. Michała Archanioła	7	Gabriel Bies	2008
10.	Preszowskie	Uzovský Šalgov	św. Emeryka	10 (9 + 1)	Gabriel Bies	2010
11.	Preszowskie	Ondavské Matiašovce	św. Mikołaja	8 (7 + 1)	Gabriel Bies	2015

³ Instrument jest pod tym względem ewenementem. Latem wykorzystywano go w kościele, natomiast zimą w kaplicy (www3).

12.	Preszowskie	Jakubovany	św. Wawrzyńca	8 (7+1)	Gabriel Bies	2021
13.	Žylinskie	Považská Bystrica - osiedle Rozkvet	NMP z LA Salette / Kaplica św. Heleny	7	R&M.Muška Organárske dielne Žilina, s.r.o.	2022

4. Organy dwumanuałowe

Łącznie zbudowano 30 dwumanuałowych instrumentów, z czego 16 przez firmy słowackie i 14 przez firmy zagraniczne. Na Słowacji te nowe budowy realizowało pięć firm, przy czym najwięcej organów zbudował Gabriel Bies (11). Liczba głosów w tych instrumentach waha się od 13 do 31. Tylko 10 organów posiada również szafę żaluzjową. Większość tych instrumentów budowana jest z myślą o towarzyszeniu nabożeństwu religijnym, z możliwością okazjonalnego wykorzystania koncertowego. Szczególnie w większych miastach lub tam, gdzie rezyduje biskup, można spodziewać się szerszego wykorzystania koncertowego. W kościołach katedralnych znajdują się dwa nowe instrumenty organowe: w Nitrze (katedra pw. św. Emerama) i w bratysławskiej Raży (katedra pw. św. Sebastiana), 14 instrumentów znajduje się w kościołach miejskich lub podmiejskich (Vranov nad Topľou, Stropkov, Košice-Nad jazerom, Košice- Šaca, Sabinov, Poprad-Veľká, Nitra, Rimavská Sobota, Prievidza-Píly, Ružomberok, Dolný Kubín, Bratislava-Lamač, Skalica, Šamorín), a pozostałe 12 w większych lub mniejszych miejscowościach. Tylko jeden z tych 28 instrumentów znajduje się w kościele ewangelickim, pozostałe zostały wybudowane przez parafie lub instytucje katolickie (Uniwersytet Katolicki w Ružomberku).

Tabela 6. Lista nowych organów dwumanualowych

Lp.	Województwo	Miejscowość	Kościół	Liczba głosów	Firma (organmistrzowie)	Rok budowy
1.	Bańskobystrzyckie	Rimavská Sobota	św. Jana Chrzciciela	23 (10 + 8 + 5)	Gabriel Bies	2017
2.	Bańskobystrzyckie	Sielnica	Ducha Świętego	31 (10 + 11 + 9 + 1)	R&M.Muška Organárske dielne Žilina, s.r.o.	2014
3.	Bratysławskie	Bratislava- Rača (Krasňany)	św. Sebastiana	26/25 (11 + 10 + 5/4)	Rieger Orgelbau	2017
4.	Bratysławskie	Bratislava- Lamač	św. Małgorzaty	28 (11 + 11 + 6)	Jehmlich Orgelbau	2011
5.	Koszyckie	Rešica	NMP Różańcowej	17/16 (7/6 + 7 + 3)	Pécsi Orgonaépítő Manufaktura	2012
6.	Koszyckie	Košice-Nad jazerom	św. Męczenników Koszyckich	26 (10 + 9 + 7)	Gabriel Bies	2007
7.	Koszyckie	Košice-Šaca	Wniebowzięcia NMP	13 (5 + 6 + 2)	Rieger-Kloss	2002
8.	Nitrzańskie	Nitra-Staré Mesto	Katedra św. Emerama	30 (11 + 12 + 7)	Kögler Orgelbau	2017
9.	Nitrzańskie	Nitra-Staré Mesto	Ewangelicki	19/15 (8/7 + 7/6 + 4/2)	Pflüger Orgelbau	2008
10.	Nitrzańskie	Ludanice	Najświętszej Trójcy	19 (8 + 8 + 3)	Gabriel Bies	2022
11.	Preszowskie	Stropkov	Najświętszego Ciała Chrystusa	25 (9 + 11 + 5)	Gabriel Bies	2011
12.	Preszowskie	Sabinov	Ścięcia św. Jana Chrzciciela	31 (11 + 13 + 7)	Gabriel Bies	2013
13.	Preszowskie	Lemešany	św. Marcina	18 (7 + 7 + 4)	Gabriel Bies	2013
14.	Preszowskie	Vlková	Zwiastowania NMP	13 (5 + 6 + 2)	Gabriel Bies	2009
15.	Preszowskie	Poprad-Veľká	św. Jana, Apostoła	17 (7 + 7 + 3)	Gabriel Bies	2009
16.	Preszowskie	Vyšné Ladičkovce	Wniebowstąpienia Pańskiego	13/11 (6/5 + 5 + 2/1)	František Vítěz	2008
17.	Preszowskie	Vranov nad Topľou-Juh	św. Franciszka z Asyżu	18/15 (7 + 7 + 4/1)	Rieger-Kloss	2007
18.	Preszowskie	Svinia	Bożego Miłosierdzia	16 (7 + 7 + 2)	Gabriel Bies	2018
19.	Trenczańskie	Prievidza-Pily (Zapotôčky)	św. Teresy z Lisieux	16/15 (6 + 6 + 4/3)	Tomáš Baxa; Peter Masarik	2013
20.	Trnawskie	Zeleneč	Narodzenia NMP	20/17 (9 + 6 + 5/2)	Michael Walcker- Mayer	2009
21.	Trnawskie	Skalica	św. Michała Archanioła	19 (9 + 6 + 4)	Michael Walcker- Mayer	2007
22.	Trnawskie	Šamorín	Wniebowzięcia NMP	23 (10 + 9 + 4)	Gyula Vágy	2005
23.	Żylińskie	Lúčky	Podwyższenia św. Krzyża	17 (7 + 7 + 3)	Gabriel Bies	2016
24.	Żylińskie	Oravské Veselé	św. Elżbiety	23 (11 + 7 + 5)	Gabriel Bies	2014
25.	Żylińskie	Dolný Kubín- Brezovec	Podwyższenia św. Krzyża	26/23 (11 + 8 + 7/4)	Jann T. Orgelbau	2014

Lp.	Województwo	Miejscowość	Kościół	Liczba głosów	Firma (organmistrzowie)	Rok budowy
26.	Žylynskie	Štefanov nad Oravou	św. Cyryla i Metodego	10/7 (4 + 4/2 + 2/1)	Štefan Tyrol	2002
27.	Žylynskie	Pucov	św. Andrzeja	14/13 (6 + 4 + 4/3)	Štefan Tyrol	2000
28.	Žylynskie	Ružomberok	Podwyższenia św. Krzyża	14 (z planowanych 25)	Rieger Orgelbau	2011
29.	Žylynskie	Martin	św. Marcina	15/14 (6 + 6 + 3)	Rieger Orgelbau	2012
30.	Žylynskie	Sihelné	Podwyższenia św. Krzyża	14/16 (7 + 5 + 4)	Walcker-Mayer	2010

Pod względem technicznym te nowe instrumenty opierają się w większości na trakturze mechanicznej i wiatrownicach zasuwowych, czasami w połączeniu z elektryczną trakturą rejestrową (tzw. *Setzer*). Tylko dwa instrumenty są wyposażone w trakturę pneumatyczną (Tomáš Baxa; Peter Masarik) lub elektropneumatyczną (František Vítěz) i stożkowe wiatrownice. W obu przypadkach są to starsi organmistrzowie, którzy w swojej praktyce preferują to obecnie nieco anachroniczne rozwiązanie techniczne. Jeden z instrumentów, wykonany przez czeską firmę *Rieger-Kloss*, wyposażony jest w trakturę elektryczną połączoną z wiatrownicami zasuwowymi. Słowacki organmistrz Štefan Tyrol zastosował połączenie dwóch rozwiązań technicznych: w przypadku pierwszego manualu – traktury mechanicznej z wiatrownicą zasuwową, w przypadku pozostałych klawiatur – traktury elektryczne, airboxy jednostkowe.

Do oryginalnej szafy wbudowano sześć nowych instrumentów: Rimavská Sobota, Nitra-Staré Mesto (katedra św. Emerama), Poprad-Velká, Skalica, Šamorín, Oravské Veselé. Wyłącznie starą substancję piszczątkową zastosowano w trzech organach: w Nitrze (katedra św. Emerama), Vyšné Ladičkovce, Prievidzy-Píly (Zapotôčky). W dwóch instrumentach można znaleźć kombinację starych i nowych piszczątek. W czterech na pięć przypadków konstrukcje te zostały zrealizowane przez firmy słowackie, w jednym przypadku, gdzie wykorzystano tylko stare piszczalki, przez austriacką firmę *Kögler Orgelbau* (Nitra, katedra św. Emerama).

5. Organy trzymanualowe

Od 2000 r. na Słowacji zbudowano sześć instrumentów trzymanualowych. Jeden z nich znajduje się w sali koncertowej (Bratysława, Filharmonia Słowacka – Reduta), jeden w katedrze (Bańska Bystrzyca), jeden w konkatedrze (Preszow), dwa w kościołach miejskich (Nitra i Spiska Stara Wieś) i jeden na wsi (Lendak). Liczba rejestrów waha się od 34 do 66. Pod względem technicznym cztery instrumenty posiadają trakturę mechaniczną połączo-

ną z elektryczną trakturą rejestrową i wiatrownicami klapowo-zasuwowymi. Z pozostałych jeden posiada trakturę elektromagnetyczną (Nitra, kościół św. Władysława – *Rieger-Kloss*), a drugi – elektropneumatyczną (Lendak). Tylko w dwóch nowych organach zamontowane są całkowicie nowe piszczałki (Bańska Bystrzyca i Bratysława, Filharmonia Słowacka). Pozostałe łączą nowe i stare piszczałki.

Tabela 7. Lista nowych organów trzymanuałowych

Lp.	Województwo	Miejscowość	Kościół	Liczba głosów	Firma (organmistrzowie)	Rok budowy
1.	Bańskobystrzyckie	Banská Bystrica-Stred	Katedra św. Franciszka Ksawerego	34/32 (9 + 8 + 10 + 7/5)	Kánský-Brachtl, Krnov	2003
2.	Bratysławskie	Bratislava-Staré Mesto	Reduta - Sala Koncertowa Filharmonii Słowackiej	66/64 (16 + 16 + 17 + 17/15)	Rieger Orgelbau, Schwarzach	2012
3.	Nitrzańskie	Nitra-Staré Mesto	św. Władysława	41/38 (7 + 11 + 14 + 9/6)	Rieger-Kloss, Krnov	2006
4.	Preszowskie	Spišská Stará Ves	Wniebowzięcia NMP	34/27 (0 + 11 + 12 + 11/4)	Otto Dluhoš	2004
5.	Preszowskie	Lendak	św. Mikołaja	45/39 (12/10 + 8 + 12 + 13/9)	R&M, Muška Organárske dielne Žilina, s.r.o.	2005
6.	Preszowskie	Prešov	św. Mikołaja	38 (10 + 11 + 11 + 6)	Gabriel Bies	2020

6. Organy czteromanuałowe

Największe nowe organy zbudowane na Słowacji w tym okresie znajdują się w bratysławskiej katedrze pw. św. Marcina. Jest to czteromanuałowy instrument z trakturą mechaniczną i elektryczną trakturą rejestrową oraz wiatrownicami klapowo-zasuwowymi.

Znany niemiecki organmistrz Gerald Woehl postawił czteromanuałowe organy z 75 głosami, których budowa rozpoczęła się w 2008 r., a poświęcenie nastąpiło 26 lipca 2010 r. Organy nadają się do interpretacji utworów starych mistrzów i J. S. Bacha. Jednak posiadają również poetyckie, liryczne i wyraźnie romantyczne brzmienie; również francuski charakter brzmienia.

Lokalizacja nowego instrumentu znajduje się pod łukiem podwieżowym z widokiem na zachodnie okno mozaikowe. Prospekt organów przepuszcza światło przez witraż, co umożliwia otwór w jego centrum. Pola piszczałkowe prospektu są częściowo ozdobione różami. Dekoracja ta ma przypominać o cudzie św. Elżbiety, która żyła w Bratysławie ok. 800 lat temu. W 1228 r. wyszła za mąż i przeniosła się do Turynii, gdzie w Marburgu opiekowała się chorymi i opuszczonymi. Jest to niezwykle zbieg okoliczności, że nowe organy pochodzą z Marburga. Z tego powodu noszą one również imię tej świętej: „organy św. Elżbiety” (M. Maraček 2017: 24n).

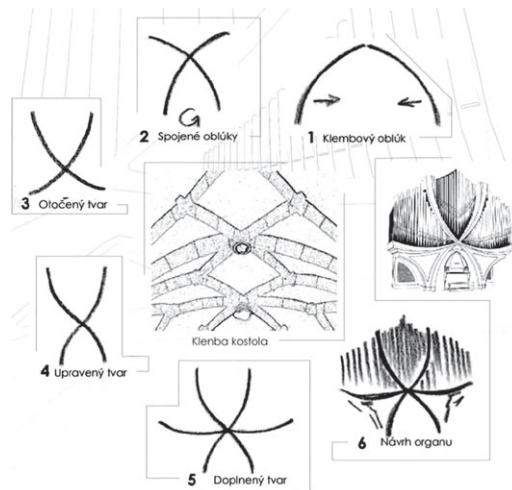
7. Tendencje rozwojowe

Przykład dwóch nowych konstrukcji organowych pokazuje dwie różne koncepcje brzmieniowe obecne w budownictwie organowym tego okresu. Pierwsza, dominująca do tej pory, ma na celu stworzenie uniwersalnego instrumentu muzycznego, na którym można wykonywać jak najszerszy repertuar (np. Sabinov, nr 35), druga, zgodnie z którą instrumenty tworzone są w jednym wybranym stylu z typowymi dla niego elementami. W stylu francuskim powstały organy w miejscowości Sielnica (nr 25), natomiast w stylu barokowym środkowo-niemieckim – organy w katedrze w Nitrze (nr 31).

7.1. Organy w kościele pw. Męczeństwa św. Jana Chrzciciela w Sabinowie (2013)

Chodzi o dwumanałowe mechaniczne organy piszczałkowe firmy *Bies*⁴ z wiatrownicami klapowo-zasuwowymi. Koncepcja brzmieniowa tego instrumentu jest wykonana jako różnorodna gama dążąca do uniwersalności. Instrument łączy głosy romantyczne z barokowymi, a rejestry smyczkowe współpracują z bazą pryncypału. Flety wykonane są w sposób zróżnicowany – oprócz fletów drewnianych występują również flety przedmuchiwane. Głosy języczkowe są w całości konstrukcji francuskiej, co oznacza, że mają zazwyczaj jaśniejszą barwę dźwięku, a w pleno organowym w równym stopniu uzupełniają alikwotową piramidę pryncypałów (www4).

Szafa ekspresyjna tego instrumentu otwiera się nie tylko z jednej strony, ale również z boków, co bogato wpływa na zróżnicowanie dynamiczne brzmienia. Dość wyjątkowy jest prospekt instrumentu, w którym znajdują się aż 3 głosy: Principal 8', Octava 8' i Chorale 4'. Ciekawa jest architektura, która oparta jest na gotyckim sklepieniu. Jest to oryginalny sposób na uszanowanie stylu gotyckiego, w którym zbudowany jest kościół. Nie jest to styl neogotycki, który raczej próbuje naśladować elementy stylu gotyckiego. Jest to precyzyjna praca z elementami gotyckimi, ich wykorzystania i zastosowania w nowoczesnym i oryginalnym projekcie arty-

Rys. 1. Szkice, jak z gotyckiego łuku narodził się kształt obudowy organów (Archi)

⁴ Firma organowa *Bies* została założona w październiku 2005 r. po zakończeniu współpracy w ramach zrzeszenia organmistrzów *Mixtura4fach*. Jej siedziba znajduje się w miejscowości Hranovnica w powiecie Poprad, gdzie w latach 2006 i 2012 wybudowano kilka nowych warsztatów. Stopniowo stworzyła również warsztat do produkcji piszczałek. Do tej pory ma na swoim koncie 26 nowych organów, a w 2017 r. zbudowała swoje pierwsze organy poza granicami Słowacji. Więcej informacji można znaleźć na www.4.

stycznym. Ten krok został wysoko oceniony przez Urząd Zabytków Republiki Słowackiej (K. Mačák 2022: 20n).

Fot. 1. Organy firmy Bies op. 11 w Sabinovie

7.2. Organy w kościele pw. Świętego Ducha w Sielnicy (2014)

Organy z 31 głosami zbudowane przez żylińską firmę *R&M Muška*⁵ inspirowane są koncepcją brzmieniową instrumentów francuskich z drugiej połowy XIX w. Instrument wykorzystuje trzy różne zespoły brzmieniowe typowe dla francuskiego stylu romantycznego: *Pédal*, *Grand orgue* i *Récit*. Na życzenie inwestora dodano czwartą sekcję – tzw. *Aditive* z poziomymi trąbkami – umieszczoną w balustradzie chóru, z możliwością podłączenia do dowolnego manualu lub do pedału.

Instrument posiada mechaniczną trakturę gry, ale połączenia są elektryczne, podobnie jak traktura rejestrów. Elektryczna jest też traktura pedałów z wiatrownicami kłapowo-zaworowymi. Zakres manualów sięga do c⁴. Wiatrownice przy manualach są kłapowo-zasuwowe.

⁵ Firmę *R&M Muška* założyli bracia Marián i Roman Muška w kwietniu 2013 r. Początkowo firma nosiła nazwę Warsztaty Organowe Żylina (powstała w 1998 r.). Firma zajmuje się renowacją zabytkowych organów z XVIII i XIX w., które są narodowymi zabytkami kultury. Przeprowadzają generalne remonty organów z XX w. Do tej pory przeprowadzili ponad 60 rekonstrukcji organów. Do tej pory organmistrzowie z Żyliny zbudowali cztery nowe organy: w kościele pw. św. Mikołaja w Lendaku, kolejne dla kościoła św. św. Piotra i Pawła w Dolnych Kočkovcach, jeden instrument w domu prywatnym, a w ubiegłym roku duże organy dla rzymskokatolickiego kościoła pw. Ducha Świętego w Sielnicy koło Zwolena (A. Mrník 2015: 32).

Pod względem brzmieniowym instrument charakteryzuje się szerokimi menzurami w rejestrach pedału i manualów. Aby wesprzeć głębię instrumentu, zamieszczono tutaj otwarty rejestr 16' i 32' w pedale oraz 16' w manuale. Organy posiadają szlachetne pryncypały i odmienne mikstury, bogate głosy kryte i charakterystyczne flety, trzy głosy smyczkowe, dwa odrębne rejestry 2', miękkie głosy solowe i oczywiście wiele głosów języczkowych (M. Muška 2015).

Fot. 2. Organy firmy R&M Muška w Sielnicy

Zakończenie

Na Słowacji po 2000 r. zbudowano stosunkowo wiele nowych organów, zwłaszcza w kościołach katolickich, chociaż można zanotować i przestrzenie świeckie z nowymi instrumentami piszczalkowymi. Podczas gdy tradycyjni budowniczowie organów podążali za wcześniejszą praktyką, wspierającą pneumatyczne traktury tonowe, wśród słowackich budowniczych organów byli również tacy, którzy poszli za europejskimi trendami powrotu do rozwiązań mechanicznych. Pojawiły się dwie nowe firmy organmistrzowskie, których celem jest nie tylko konserwacja starszych instrumentów, ale także budowanie nowych. Tylko jedna z tych firm rozwinęła swoją działalność do tego stopnia, że jest w stanie produkować poszczególne części organów, w tym metalowe piszczalki.

Patrząc na charakter brzmieniowy nowych instrumentów, jasne jest, że większość z nich reprezentuje uniwersalny typ organów, zaprojektowany tak, aby spełnić wszystkie wymagania wykonawcze i umożliwić prezentację repertuaru z jak najszerszego zakresu stylów muzycznych i epok. Sporadycznie, ale obecnie coraz częściej, pojawia się również tendencja do sięgania po wyspecjalizowanych instrumentach w ramach jednego stylu, ideału brzmieniowego czy okresu historycznego.

BIBLIOGRAFIA

- Arch1: Archív dielne Bies, Hranovnica, 2011.
- GERGELYI O. – WURM K. (1982). *Historické organy na Slovensku*. Bratislava: Opus.
- KLINDA F. (2000a). *Organ v kultúre dvoch tisícročí*. Bratislava: Hudobné centrum.
- KLINDA F. (2009b). *Kráľovský nástroj a ja*. Bratislava: Perfekt.
- MAČÁK K. (2022). *Organárske diela firmy Bies v rokoch 2010–2020*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku (praca licencjaska).
- MARAČEK M. (2017). *Organové novostavby na západnom Slovensku v 21. storočí*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre (praca licencjaska).
- MAYER A. M. (2009). *Dejiny organa na Slovensku od najstarších čias až po súčasnosť*. Bratislava: Divis Slovakia spol. s r. o.
- MRNÍK A. (2015). *Stavba organa tvorí jedinečný umelecký súzvuk tradičných remesiel*. „Dřevářský magazín”, 7–8, 32–34.
- MUŠKA M. (2015). *Slovo staviteľa*: GREGOR M. (ed.), *Organ vo farskom Kostole Ducha Svätého v Sielnici*. www.farnostsielnica.sk/wp-content/uploads/2017/09/BrozurkaOrgan.pdf, 20 III 2023.
- PLŠEKOVA M. (2009a). *Nitra má nový organ*. „Hudobný život”, 1–2, 11.
- PLŠEKOVA M. (2009b). *Vzniklo vzácné umelecké dielo – O novom organe s iniciátorom projektu Stanislavom Šurinom*. „Hudobný život”, 1–2, 11.
- SALVA L. (2017). *Píšťalové organy v Spišskej diecéze postavené po roku 1989*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku (praca licencjaska).
- www1: <https://www.filharmonia.sk/o-nas/historia-reduty/>, 23 VI 2023.
- www2: <https://organy.hc.sk>, 24 II 2023.
- www3: <https://www.teraz.sk/najnovsie/povazska-bystrica-kaplnka-svatej-hel/653846-clanok.html>, 15 V 2023.
- www4: <https://www.dielnabies.sk/opus-11>, 14 V 2023.

SUMMARY

A total of 60 new organs were built in Slovakia after 2000, including 10 positives, 13 smaller one-manual instruments, 30 two-manual instruments, 6 three-manual instruments and one four-manual instrument. The largest number of new organs were built in the east of Slovakia in the Prešov and Košice provinces, with a total of 28 instruments. There were 17 new organs in central Slovakia and a total of 13 in the west of the country. As new organs were mainly built in Catholic churches in the period after 2000, the trend is indicative of the intensity of liturgical life in the individual regions of Slovakia, rather than the standard of living, which is higher in western Slovakia than in the East.

In addition to Slovak and Czech organ-builders, other foreign companies became contractors for these installations and brought a new level of quality, as they followed the most modern trends in organ building to a much greater extent. While many traditional Slovak organ-builders have stopped building the earlier system using tubular-pneumatic or electro-pneumatic actions, there were also those who followed the European trend of building mechanical action instruments. Two new organ-building companies have emerged, aiming not only at maintaining older instruments, but also building new ones. One of these companies has developed to the point that it is able to produce individual organ parts, including metal pipes.

Looking at the tonal characteristics of the new instruments, it is clear that most of them represent a universal type of organ, designed to meet all performance requirements and to allow the presentation of repertoire from the widest possible range of musical styles and eras. Occasionally, but now increasingly, there is also a tendency to build specialised instruments within a single style, tonal ideal, or historical period.

Słowa kluczowe/Keywords:

Słowacja • organy piszczałkowe • organmistrz • traktura • wiatrownica
Slovakia • Pipe Organ • Organ-builde • Action • Windchest

Rastislav Adamko is a musicologist, theologian, and pedagogue in the Slovak Republic with his research focusing on musical/medieval studies, contemporary sacred music, and musical forms. His theological and musicological studies were completed at Catholic University in Lublin (Poland). Following his studies in Lublin, he began working at the Department of Music which is part of the Faculty of Education at the Catholic University in Ružomberok, Slovakia. He specializes in musical medieval studies as well as contemporary liturgical music. He is the author of several source editions of medieval, musical and liturgical sources from Slovakia.

[e-mail: rastislav.adamko@ku.sk](mailto:rastislav.adamko@ku.sk)